

v.6. Muga-adlatiboa: *ra gino* (v -*raino*)

Egilea: Jürgen Etxeberria

Nola aipatu: Etxeberria, Jürgen. (2022). Muga-adlatiboa: *ra gino* (v -*raino*). In Bilbao, Kristina, Ane Odria, Ane Berro, Josu Landa & Beatriz Fernández (eds.), *Euskara Bariazioan / Basque in Variation (BiV)* (3. arg.). UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua. [Interneten eskuragarri: <https://basqueandbeyond.ehu.eus/biv/?o=chapters&id=5&e=33&h=eu>]. ISBN: 978-84-1319-456-1.

Gako-hitzak

adlatiboa, lokatiboak, muga-adlatiboa, postposizioak

Deskribapena

Bestelako deiturak: Approximatif (Lafitte 1979 [1944]: 60)

Eredu orokorra: Euskaraz, *-ra* ('nora') adlatibozko adposizioaz gain, badira adlatiboa oinarri hartuz eratzen diren beste bi lekuzko adposizio ere. Bi adposizio hauek euskaraz hurbiltze adlatiboa deritzon *-rantz* direkzionala, eta euskaraz muga adlatiboa deritzon *-raino* terminatiboa dira. Terminatiboak bide edo espazio aldaketa baten azken muga edo puntua adierazten du. Gainera, *nora-k* ez bezala, puntu jakin horretatik aurrera igaro ezin delako esanahia ere bere baitan hartzen du (Euskaltzaindia 1985 [1991]: 265).

Hizkera guztietan zehar orokortutako muga adlatiboa *-raino* da. Adposizio hau *-ra* adlatibozko adposizioak eta *-(d)ino*¹ morfema mugatzaileak bat egitean sortzen da, eta ondoren, *-raino* gisa fosildu da.

Hizkera eredu 1: Dena den, terminatiboa adierazterakoan, adlatiboa eta morfema mugatzailea ez dira elkartuta ageri hizkera batzuetan. Dirudienez, adlatibozko *-ra* morfemarekin elkartu aurretik, *gino*² morfema mugatzailea Ardatz Zati edo postposizio aske gisa erabili bide zen. Oraindik ere, Bizkaiaiko zenbait hizkeratan aurki daiteke *gino* morfema mugatzailea Ardatz Zati beregain gisa:

(2)	azken	adarretara	gino	(Hualde 2003b: 186)
	azken	adar.PL.ALL	POST	

Oharrak:

1 Muga adlatiboaren eraketa azaltzeko bi proposamen nagusi formulatu dira: lehena De Rijk-ena (1995), **-ra + gain + do* berreraikirik, eta bigarrena Lakarrarena, **-ra + *(e)din + *non*. Azken hau morfologikoki hurbil dago *-ra(d)ino & -dino*; cf. *deno* ‘den bitartean’ denborazko adieratik (Padilla-Moyano 2017: 269).

2 Ebidentzia historikoak: «Bizkaiera Zaharrean *gino* Ardatz Zatia edo postposizio askea absolutibozko osagarrien ere lekukotzen da: RS 81 *ynurria guino lagun gura /hasta la hormiga deseã cõpañía* ‘event the ant wants company’.» (Hualde 2003b: 186).

Banaketa dialektala

Aipatutako hizkera ereduak jarraian zehazten den banaketa dialektalean lekukotu izan dira:

Hizkera eredu 1 (*-ra* adlatiboa + *-gino* muga morfema beregaina): muga morfema beregaina (*-gino*) adlatiboarekin elkartu gabe darabilte Bizkaierako zenbait hizkeratan (Hualde 2003b: 186).

Datu-basearen emaitzak

Atal honetan datu-basean jasotako erantzunak jasotzen dira. Erantzun hauek dialektologia lanetako sailkapenekin alderatzen dira, bi kasuetan, hizkera ereduaren hedadura bat datorren egiaztatzeko.

Hizkera eredu 1 (*-ra* adlatiboa + *-gino* muga morfema beregaina): Bizkaiko hizkeretako berriemaile bakar batek ere ez du eredu honen berri eman.

Eztabaida teorikoa

Laburbilduz, euskaraz muga adlatiboa edo terminatiboa adierazteko modu ohikoena *-raino* da. Honez gain, muga adlatiboa adierazteko beste modu bat *-ra* adlatiboa eta *-(d)ino* muga morfema era berezian ematea da. Dena den, eredu hau erabiltzea aurreikusten zen bizkaierazko hiztun bakar batek ere ez du aldaera honen berri eman. Aipatutako hizkera eredu honez gain, badira muga adlatiboa adierazteko

beste aldaera batzuk ere, datu-basean aintzat hartu ez direnak.

Hizkera eredu 2: Mendebalean *-ra arte* egitura ere maiztasun handiz erabiltzen da terminatiboa edo muga adlatiboa adierazteko. Ezer baino lehen, zehaztu beharra dago *-raino* eta *-ra artek* duten banaketa. Oro har, *-raino* espazio haremanak adierazteko erabiltzen da, eta *-ra arte*, berriz, denbora adierazteko:

(3a)	basoraino	(EGLU I 1991: 267)
	baso.PL.ALL.TERM	
(3b)	arratsalde(ra)	arte (EGLU I 1991: 267)
	arratsalde.ALL	POST

Hala ere, mendebalean *-ra arte* erabiltzen da muga adlatibo balioarekin (*Lezamara arte, etxera arte*) eta dirudienez, *arte* Ardatz Zatiak *-ino* morfema mugatzailearen balio bera hartu du. Honetaz gain, *-raino* denbora adierarekin ere erabiltzen da hizkera gehienetan (*gaurdaino* eta *egundaino*) (Euskaltzaindia 1985 [1991]: 268).

Honen berri non: Bizkaia ipar-ekialdean (Lea-Artibai, Busturialdea), Txorierrin, Arratian (Zeanuri) eta Debagoienako eremu batzuetan (Euskaltzaindia EHHA, 2008).

Hizkera eredu 3: Iparraldeko mintzoetan terminatiboa *-ra adlatibozko* adposizioaren eta denborazko balioa duen *-no* ('noiz arte') morfema soilaren bitartez adierazten da. Elkartze honen emaitza gisa, *-rano* (izen arrunt bizigabeetan eta izen berezietan) eta *-alano* aldaerak lekukotzen dira.

(4)	bihotzaren	barnialano	(Padilla-Moyano 2017: 273)
	bihotz.SG.GEN	barne.SG.ALL.TERM	

Honen berri non: Egun Nafarroa Beherean (Euskaltzaindia EHHA, 2008). Zuberoan XIX. mende erdialdera arte (Padilla-Moyano 2017: 272).

Hizkera eredu 4: Zubereraz, terminatiboa adierazteko *-lartio* (*-lat artio*) egitura erabiltzen da izen arruntekin eta bizigabeekin. Kasu honetan, muga adierazten duten bi elementu ageri direla ikus daiteke. Batetik, *arte* Ardatz Zatia ageri da, eta bestetik, *-(d)ino* muga morfema legoke.

Honek badu bere arrazoia, izan ere, gainerako euskalkietan *arte* postposizio aske edo Ardatz Zatia erabiltzen da denbora eta espazio muga adierazteko. Bestalde, zubereraz *artio* (*arteino, artino* < *arte* + *-(d)ino*) da muga balioa duen elementua. Hizkera batzuetan bilakabideak aurrera jarraitu du eta *-(a)lat* adlatibozko morfemarekin batera fosildu da *-lartio*.

(5)	oihanilartio	(Pagola Euskaltzaindia EHHA, 2008: 1171)
	oihan.SG.ALL.POST/TERM.TERM	

Honen berri non: Zuberoan (Euskaltzaindia EHHA, 2008: 1171)

Beraz, datu-basean aztertu diren ereduez gain, badira muga adlatiboa adierazteko beste hiru aukera ere. Batetik, berariazko morfema mugatzailerik ageri ez denean, *arte* postposizio askeak edo Ardatz Zatiak adierazten lexikalizatzen du muga funtzioa. Bestetik, -ra adlatibozko adposizioaren eta denborazko balioa duen -*no* muga morfema erabiliz ere adieraz daiteke lekuzko muga adlatiboa. Azkenik, Ardatz Zatiaren eta morfema mugatzailearen baturak ere bete dezake funtzio hau, zubererazko -*lartio* formak erakusten duen bezala.

Aipamenak

de Rijk, Rudolf P.G. 1995. «Nunc in Old Basque», In José Ignacio Hualde, Joseba A. Lakarra & Robert L. Trask (eds.), *Towards a History of the Basque Language*. Amsterdam: John Benjamins. 295-311.

Euskaltzaindia. 1985. *Euskal Gramatika: Lehen Urratsak I*. Iruñea: Institución Príncipe de Viana eta Euskaltzaindia. [Reprinted in Euskaltzaindia. 1991]

Euskaltzaindia. 2008. *Euskararen Herri Hizkeren Atlas*a. [Available in the Internet: https://www.euskaltzaindia.eus/index.php?option=com_ehha&view=frontpage&Itemid=466&lang=eu&orria=sarrera]

Hualde, José Ignacio. 2003b. «Non-finite Forms». In José Ignacio Hualde and Jon Ortiz de Urbina (eds.), *A Grammar of Basque*. Berlin: Mouton de Gruyter. 196-246.

Lafitte, Pierre. 1944. *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin Littéraire)*. Baiona: Librairie Le Livre. [Reprinted in 1979. Donostia: Elkar]

Padilla-Moyano, Manuel. 2017. *Zuberoako euskararen azterketa diakronikoa: XVI-XIX. mendeak*. Gasteiz: UPV/EHU.